

A MAGYAR LÉGIÓ OLASZORSZÁGBAN (1859—1867).

I.

Ilyen címmel az olasz kir. vezérkar 1924. évi kiadásában, Vigevano Attila ezredes tollából, igen becses, hadtörténelmi szempontból is érdekes könyv jelent meg.¹ Megismerése, történelmi értékén kívül, már csak azért is fontos nekünk, mert abban a magyar katonai erények, a magyar vitézség és hazaszeretet dicsőítését látjuk, hiteles okmányok alapján, elfogulatlanul élénk tárva. A világháború lezajlása után az olasz hadsereg egy nagyobbbrangú tisztjének ilyen irányú munkája más okból is nagyjelentőségű. Mintegy figyelmeztet a régi, hagyományos olasz-magyar baráti viszony ápolására, mely csak a világháború alatt lazult meg, de amelynek a jövőbeni megerősítését semmi sem akadályozza.

A 230 oldalt számláló mű tíz fejezetből áll, 8 képpel és 6 darab térképpel.

*

Az 1848—49. években kitört szabadságmozgalmak hatása alatt, Magyarország, Piemont és Velence vezető államférfiai hamar felismerték azonos érdekeiket az Ausztria ellen megvívandó harcban. A politikai érdekközösséggel együtt haladt a kölcsönös, mondhatni általános rokonszenv kifejlődése is. Magyarországon Kossuth Lajos, az egyesült Szárd—Piemont-királyságban Perrone di San Martino tábornok miniszterelnök voltak azok, kikben már 1848-ban megérlelődött az Ausztria elleni közös fellépés gondolata. Kossuth Splényi bárót, a szárd kormány Monti Sándor báró alezredest bízta meg a magyar-piemonti katonai szerződés megszerkesztésével. De a gyorsan lepergő események (Custoza 1848, Novara 1849) meghiusították a szerződés létrejöttét.

Kossuth az osztrák fegyverek sikerének ellenére se mondott le tervéről. Megtudva, hogy Velence továbbra is kész az ellenállást folytatni, elküldte meghatalmazottját, Braticch Jánost, aki a velencei ideiglenes kormány kiküldöttjével, Pasini Lajossal, 1849 június 3-án Anconában, Magyarország

¹ „La legione ungherese in Italia.“ (1859—1867.)

és Velence köztársaság között védő- és támadószövetséget hozott létre. Eszerint a két állam kötelezi magát, hogy kölcsönös megegyezés nélkül nem kötnek békét Ausztriával, úgy szárazföldön, mint tengeren katonailag együtt fognak működni; az összes, Olaszországban elszórt magyar katonákból pedig Velencében egy magyar légiót szerveznek. A szövetség, késői létrejötte következtében, egyik félnek se hozott számottevő hasznot, de hozzájárult ahhoz, hogy a két állam vezetői között a baráti viszonyt növelje. Ez a rokonszenv a többi körökben is terjedt; a magyar légiónak Velencében és Piemontban való felállítása és az olasz légióinak magyarországi szereplése következtében, a barátságos érzelmi áramlat, különösen Olaszországban, még igen hosszú ideig a legélénkebben tovább tartott.

A magyarországi olasz légió felállítása a már említett Monti Sándor báró érdeme. Ő, mint Piemont rendkívüli követe a magyar kormánynál, 1849 május 12-én rábírtta Kossuthot tervének elfogadására s a Görgeyvel történt megállapodás után, 1849 június 1-én, a magyar hadseregben eddig szétszórtan harcoló olasz katonákat egy légióban egyesítette. Parancsnoka maga Monti lett, létszáma ekkor kb. 1200 fő volt. A légió hat gyalogszázadból és egy lovasosztagból állott.

Az olasz légió, megalakulása után, a Dembinszky-féle tiszai hadtestben vett részt a hadjáratban. Hősiesen harcolt a törökkanizsai ütközetben, a szőregi csatában és a bessenyői ütközetben. Az ezeket követő visszavonulásban mindig az utóvédben csatározott. Ezekben a harcokban az olaszok vesztesége 300 főre rúgott. Csatádnál az olaszok annyira kitüntették magukat, hogy a hadsereg napiparancsában dicséretet kaptak. Az augusztus 9-én lefolyt temesvári szerencsétlen csatában az olaszok is bátran verekedtek; innen a magyar hadsereg roncsaival a török-szerb határra vonultak vissza. Az olaszok vitézségét Kossuth sajátkezű, augusztus 11-iki keltű, dicséret irata is bizonyítja, melyet a légió parancsnokához intézett.

Miután Magyarországon nem volt többé mit tenni, az olaszok 1849 augusztus 20-án Orsovánál török területre léptek. Az 1200 főből 450 olasz maradt, a többi elesett vagy elűnt. Sajnálatos, hogy Magyarországon ezeknek az olasz hősi halottaknak emlékéül megfeledeztek. Az olasz kormány csak később juthatott hozzá, hogy a magyarországi csatátereken elesett néhány katonájának nevét az utókor számára feljegyezhesse. Monti ezredes, midőn Magyarország földjét légiója élén elhagyta, igen meglehetősen és megható búcsúköszöntőt intézett a magyar katonákhoz.

Az olasz légiót először Vidinben helyezték el. Az ugyan-

csak ide menekült magyarok és lengyelek közül, sorsuk könnyítése végett — félremagyarozott török nyomásra — igen sokan áttértek a muzulmán hitre, minek következtében a menekültek körében a fegyelem igen meglazult és az olasz légió egysége is veszélyben forgott. Valóban 15 olasz is muzulmán lett. Erre Monti közbejárására, 1849 november 1-én, miután Viddin főterén Kossuthtól és a megmaradt magyar bajtársaktól fájdalmas és meleg búcsút vettek, az olaszokat Gallipoliba szállították.

Gallipoliban 1850 márciusáig maradtak. A törökök rendkívül barátságosan bántak velük és nemcsak az olaszokat, hanem a többi menekültet is, különösen a magyarokat, minden tekintetben segítették. Miután Monti a Nagyvezír előtt honfitársainak háláját tolmácsolta, az olasz légionáriusok március 14-én a török kormány által rendelkezésükre bocsátott hajón elhagyták Törökországot. Május 5-én érkeztek Cagliariba (Szardínia). Ott az olasz légiót 1850 júniusban végleg feloszlatták, miután Piemont királyság, a veszített háború után kimerülve, nem segíthette és nem használhatta többé.

*

Midőn az osztrák helyőrség 1848 márciusában a kitört forradalom következtében Velencét elhagyta, a velencei köztársaság mindjárt hozzálátott egy magyar csapat felállításához. 1848 október 23-án alakult meg az úgynevezett „magyar kohorta”. Parancsnoka a sárosmegyei születésű Vinkler főhadnagy (majd kapitány) lett. A kis csapat az osztrák hadseregből átjött katonákból, hadifoglyokból és menekült magyar önkéntesekből állott. Ereje azonban a 68 főt sohasem haladta meg. Ez a csapat Velence védőseregéhez tartozván, alkalom hiányában nem tudta kimutatni veleszületett katonai vitézségét és így Velence népe előtt népszerűsége se tudott szert tenni. Az időközben létrejött, fennebb említett, magyar-velencei katonai szerződés szerinti légió is csak erre a kis kohortára zsugorodott össze. A teljesen elgyengült Velence az osztrák ostromló seregnek megadta magát. A magyar kohorta tagjainak Velencét és az osztrák császárság területét el kellett hagyniok; tagjai száműzetésben a világon szétszórva kerestek megélhetést.

A piemonti kormány, 1849 január 17-i rendeletével, a lengyel légiót és a „magyar csapatok különleges testületét” alakította meg. A szárd-piemonti hadseregben, a már 1848-ban és később az osztrák hadseregből átszökött magyar katonák, szétszórtan szolgáltak az egyes ezredekben. Midőn a magyarokat a fenti rendelet értelmében egyesítették, létszámuk 2 tiszt és 110 ember volt.

Ez a magyar csapat Nizzában volt alakulóban és így nem vehetett részt a gyorsan lezajló Mortara- és Novara-i csatákban, pedig kis állománya ellenére, nagy harci szelleménél fogva, bizonyára kitűntette volna magát.

A Radetzkyvel kötött fegyverszünet értelmében a piemonti kormány kénytelen volt a magyar légiót feloszlatni, ami 1849 május 21-én történt. A magyarok közül ekkor sokan önként jelentkeztek a szárd hadseregbe, a többieket ruhával, pénzzel, élelemmel bőven ellátva és csak a kényszernek engedve, elbocsátották.

II.

A magyar légió 1859-ben.

Cavour gróf, Piemont híres külügyminisztere, már 1856-ban (a párisi kongresszuson) foglalkozott az olasz-magyar együttműködés gondolatával egy Ausztria elleni háború esetén; 1858 augusztusban tettekben is megnyilvánult ez a törekvése, mert személyesen tárgyalt az Olaszországban tartózkodó Kossuthal és Klapkával. Cavour rávette őket, hogy egyességet kössenek, mely szerint Magyarország és Olaszország, háború esetén, egymást kölcsönösen támogatni fogják. II. Viktor Emanuel király hasonló szellemben tárgyalt Kossuthal. Az utóbbi csak bizonyos feltételek mellett volt hajlandó arra, hogy Magyarországot újból lángba borítsa; így többek között azt kívánta, hogy a magyar segítség fejében Cavour hasson oda, hogy III. Napoleon ne csak Olaszországba, hanem Magyarországra is küldjön francia hadosztályokat. Maga Kossuth is Franciaországba utazott, hogy III. Napoleonnal tárgyalhasson. A francia császár és Kossuth között 1859 május 4-én történt találkozás alkalmával a meg egyezés nem sikerült; a császár csak annyit ígért, hogy a háborúnak az olasz haretéren való kedvező kialakulása esetén, meg fogja fontolni Magyarország hathatósabb támogatását, mindenesetre a magyar ügyet erkölcsileg a leghatásosabban támogatni fogja. Kossuth ezek után csak nehéz szívvvel egyezett bele abba, hogy olasz földön élő magyar emigránsokból és az osztrák hadseregből átlépő magyar katonákból, egy olaszországi magyar légió alakuljon.

A légió megszervezésével Klapkát bízták meg, míg Kossuth feladatául azt tűzték ki, hogy Angliában kedvező hangulatot teremtsen amellet, hogy a franciák Magyarország érdekében beavatkozzanak.

A légió megalakulása.

Az olasz hadvezetőség Klapka és Perczel tábornokok 1859 május 20-án írott röpcéduláit bocsátotta ki, melyeknek célja az volt, hogy az osztrák hadseregben szolgáló magyar katonák közt terjessze a magyar légió szervezésének híret és őket az osztrák hadsereg elhagyására bírja. 1859 június 10-én megjelent a légió megalakítását célzó szárd királyi rendelet. Kossuth és hívei egyáltalán nem voltak vele megelégedve; mert a magyar haza sorsáról nem volt benne szó, a légió magyar jellege nem volt eléggé kidomborítva és a katonai szolgálati esküt II. Viktor Emánuel szárd királyra kellett letennie. Klapka közbejárására sikerült a rendelet némi módosítása, így többek között az, hogy a légió magyar zászlót kapott és az eskü szövegében a magyar jelleg jobban megnyilatkozott.

A légió első csoportját emigráns tisztek alkották, számszerint tizen, kikhez mintegy 110 főnyi legénység csatlakozott. Június 21-én a létszám már 558 fő volt, melyből két zászlóalj alakult, az elsőnek parancsnoka Ihász Dániel ezredes, a másiké Kiss Miklós ezredes lett.

Klapka szervező munkáját nagyon megnehezítette a Kossuth környezetében élő emigránsok politikai széthúzása. Lassankint mégis sikerült az akadályokat leküzdenie és július 10-én már 3200 ember állott a magyar zászló alatt. A légió ekkor — egyenkint 600 főből álló — öt zászlóaljra oszlott. Négy zászlóalj alkotta Ihász parancsnoksága alatt, az 1. dandárt, az 5. zászlóalj és a még alakításra váró három zászlóalj a 2. dandárt alkotta, Kiss vezetése alatt. Mindezek az alakulatok harei szellem, büszkeség és mindazon hadi és nemzeti erények következtében, melyek a magyart Európa egyik legjobb katonájává teszik, igen jók voltak. Tisztek csak kis számban állottak rendelkezésre, azonban olyanok, mint a mindenben kiváló Klapka tábornok, Türr István, Teleky Sándor, Ihász Dániel, Kiss Miklós ezredesek stb. pótolták a hiányt. Maestro olasz felügyelő orvos így bírálja meg a magyar katonákat: „Ezek a magyar katonák általában erősek, egészségesek és alkalmasak arra, hogy ahol jól vezetik őket, a Turcokkal egyenlő értékű csapatot alkossanak”.² Nagyobb dícséretet a magyarok már nem kaphattak és ezt a véleményt a történelmi igazság kedvéért feljegyezzük. Meg kell még említeni, hogy az akkori olasz közvélemény, a Palestro, Magenta, Malegnano, Solferino-i csaták megpróbáltatásai után, a turcokat legyőzhetetlen és páratlan katonáknak tartotta.

² A francia hadsereg legvitézesebb ezredei voltak a turcok. Ma spáhiknak hívják őket.

A magyarokat Genuában, majd Acquiban és Astiban helyezték el. Mindnyájuknak legfőbb vágya az volt, hogy az időközben kitört háborúban résztvehessenek. Sajnos, ez a kívánság a váratlanul bekövetkezett villafrancai fegyverszünet következtében nem teljesült. A magyarok közül 1859-ben csak kevesen harcoltak az osztrákok ellen. Ezek, élükön Türr Istvánnal, Garibaldi vezetése alatt, az alpesi vadászokhoz voltak beosztva. Türr 1859 június 15-én a castenedoloi ütközetben jobb karján meg is sebesült. Vitézségéért az ezüstérmet kapta, majd a hadjárat befejezése után, 1859 október 23-án, mint olasz hadseregbeli ezredest, 2400 lira életjáradékkal nyugdíjazták.

A fegyverszünet úgy Cavourt, mint Kossuthot fájdalmasan érintette, bár Kossuth július 3-án, III. Napoleonnal újból tárgyalva, akaratán kívül, a hadjárat befejezésére siettetete a francia császárt. Ő ugyanis, amikor a Magyarországgal való szövetség szükséges voltát hangoztatta, egyúttal a poroszgermán konföderáció veszélyét Franciaországra nézve nagyon előtérbe tolta; az utóbbi eshetőség III. Napoleont a háború gyors befejezésére sarkalta.

A létrejött fegyverszünet következtében nem maradt más hátra, mint a légiót becsületes módon felosztatni. A Turinban székelő magyar komité (Kossuth stb.) búcsúlevelet intézett a légió dandárparancsnokaihoz, melyben a felosztatás okát szomorú és megható, de egyúttal a jövőben bizakodó szavakkal magyarázza; a levelet Kossuth, Teleky László és Klapka írta alá.

Cavour, aki a fenti események következtében lemondott, különösen szívén hordozta a magyarok sorsát és őket utódjának, Dabormida tábornoknak, legmelegebb pártfogásába ajánlotta.

Mint hogy a villafrancai fegyverszünet 1859 november 10-ig tartott, a légió felosztatása is elhúzódott. A légióban, a jövő bizonytalansága, a várakozás és türelmetlenség miatt, súlyosabb kihágások fordultak elő; az ingerültség igen magas fokra hágott. Kossuth és Klapka az elbocsátandó légionáriusok jövő sorsának könnyítése érdekében úgy II. Viktor Emánuelnél, mint III. Napoleonnál ismételten közbejártak. Ennek eredménye az volt, hogy azokat, akik akarták, hazájukba visszaszállították. Igéretet is kaptak, hogy nem fogják őket az osztrák hadseregbe besorozni. A 44 tisztből és 3033 fő legénységéből 12 tiszt és 2884 ember ment haza; ezeket az olasz hatóságok az osztrák határig ingyen szállították. A piemonti kormány nagylelkűségét és bőkezűségét bizonyítják Kossuth emlékiratainak alábbi sorai is: „A szárd-piemonti kormány minden lehető elkövetett, hogy katonáink az összes szükség-

letekkel ellátva, Olaszországból jó emlékekkel távozzanak." Minden katona kapott egy köpenyt, fehérműt, élelmet és 15 napi fizetést, azonkívül Petiti di Roreto tábornok hadügyminiszter aláírásával ellátott igazolványt, mely szerint az illető magyar katona, a Zürichben tárgyaló hatalmak közötti megállapodás értelmében, házi tűzhelyéhez visszatérhet. Ugy a hazatérő, mint az Olaszországban maradt tisztek 3 havi illetéket kaptak. III. Napoleon százezer lirát küldött a magyar tisztek közötti felosztás végett.

Petiti di Roreto 1859 szeptember 28-án kelt bizalmas hadügyminiszteri jelentésében elismerően nyilatkozik a magyar katonák fegyelméről, kitűnő szelleméről; megemlékezik arról a esodálattal párosult rokonszenvről, melyre a piemonti olasz nép körében szert tettek. Különösen astii tartózkodásuk alatt, egy tűzvész alkalmával, mutatták ki bátorságukat, amelyért a légió parancsnoka az ottani polgármestertől egy igen hízegő és dícsérő levelet kapott.

III.

A légió Garibaldi alatt.

Midőn Garibaldi a Bourbon-dinasztia megbuktatására és a nápolyi-szicíliai királyságnak a Savoya-ház alatti egyesítésére törekedett: tervének megvalósításában Türr István volt egyik főtámogatója. Garibaldi az 1859. évi hadjárat alatt nagyon megszerette Türrt, akinek értelmessége, bátorsága és lovagiassága Garibaldi gondolkozásmódjának teljesen megfelelt.

Garibaldi 1860 május 7-én, az „Ezrek” néven ismeretes csapatja élén, Szicilia nyugati partján kötött ki. Ekkor Türrt hadsegédévé tette. Utóbbinak magatartása a marsalai partraszállás alatt, a calatafimi csatában, majd Palermo elfoglalásánál, továbbá Tüköry Lajos³ magyar őrnagynak hősi halála Palermo megrohanásánál és még több, az itteni harcokban résztvevő magyar vitézsége, Garibaldi a magyar légió újbóli megszervezésére bírta. 1860 július 16-án Palermóban adta ki első rendelkezéseit a légió megalakítására. Az így keletkezett magyar osztag kezdetben 10 tisztből és 79 főnyi legénységből állott; parancsnokká Mogyoródy őrnagyot nevezték ki. A magyarokat a Garibaldi által felállított 15. olasz hadosztályba osztották be. A hadosztály parancsnoka a tábornokká kinevezett Türr István lett és a törzs nagy része is magyar tisztekből

³ Már 1859-ben is zászlóaljparancsnok volt a piemonti magyar légióban.

állott (Teleky huszárezredes, Kiss ezredes, stb.). A hadosztály 2. dandárának parancsnoka a magyar Eber Ferdinánd volt, alája tartozott a magyar légió is.

A kis magyar osztagot Palermóból Messinába szállították. Eber dandára augusztus 25-én kelt át a messinai szoroson és 26-án megkezdte menetét végig Calábrián. A légió szeptember 3-án 194 főre szaporodott, ebből 75 lóról szállt huszár külön csoportot alkotott.⁴

A dandár egész állománya akkor 3113 fő volt. A magyarok a nagyon megerőltető menetek és az igen gyakori táborozások alatt frissek, vígkedvűek maradtak, senki se maradt le közülök. Többnyire a dandár elővédjét alkották. Miután az ellenséget már több helyen megverték, az futva menekült, és a magyarok hő óhaja, hogy az ellenséggel megütközzenek, nem teljesült. Szeptember 11-én harc nélkül érkeztek Nápolyba.

A volturnoi csata.

Nápolyban néhány napig tartó pihenés volt. A Bourbon-hadsereg ezalatt a Volturno folyó mögött visszacsapásra gyülekezett. Garibaldi hadserege, amely akkor rövid ideig Türr parancsnoksága alatt állott, szeptember 14-én elérte Caserta környékét (Nápolytól északra) és félkör alakban, Capuával szemben foglalt állást. A magyar légió itt szeptember 14-én egy előörsi összeütközésben, 19-én pedig egy tüntető mozdulat következtében keletkezett csatározásban vett részt. Türr szeptember 16-i hadsereg-napiparancsában a magyarokat bátorságukért különösen megdicséri. Időközben a magyar huszárok is megfelelő felszerelést és kellőszámú hátszlovat kaptak, úgyhogy a légió keretében egy rendes lovasszázadot alkottak. E század parancsnoka Scheiter György őrnagy volt; lovas felügyelőül Figyelmessy alezredest nevezték ki.

A 44.000 főnyi Bourbon-hadsereg, II. Ferenc király vezetése alatt, sürgősen akart végezni Garibaldival, hogy aztán az északról támadó szárd hadsereggel is szembezállhasson. 1860 október 1-én hajnalban a Bourbon-hadsereg kb. 20 km. széles területen, Capuától délre és keletre, támadásra indult.

Garibaldi hadserege 4 hadosztályra tagozódott s mindössze 22.000 főből állott. Az első vonalban 3 hadosztály volt. A hadsereg balszárnya kb. 3—4 km.-re Capuától délre állott, Türr hadosztálya pedig a község mögött tartalékban. A harc nagyon elkeseredetten folyt; a Bourbonok kezdetben, nagy számbeli fölényüknél fogva, mindenütt tért nyertek.

Garibaldi helyzete d. e. 11 h-kor kezdett kritikussá válni.

⁴ Még nem tudtak lovat szerezni.

Ekkor a legfenyegetettebb ponton, a balszárny és a centrum között keletkezett hézag kitöltésére, Capua irányában, Türr hadosztályát harcba vetette. A magyar huszárosztag az élen, mindjárt kezdetben, egy erősebb gyalogos osztaggal ütközött össze. A huszárok az ellenség pillanatnyi habozását kihasználva, azonnal rohamra mentek; merészségüket siker koronázta, az ellenség ötven halottat és 2 ágyút odahagyva menekült. Ezután a huszárok egy ellenséges megkerülő mozdulatot elhárítva, háromszor is rohamra indultak és feladatukat olyan kitünően oldották meg, hogy Éber tábornok következőképen emlékszik meg róluk harci jelentésében: „magatartásukkal méltán megérdemlik a magyar huszárok azon hírnevét, hogy ők a világ legjobb lovasai.”

A légió gyalogcsapatját a Capua felé vezető úttól északra irányították, ahol az ellenség nyomása az arcvonalat áttöréssel fenyegette. Itt maga Garibaldi buzdította őket, a következő szavakkal: „ti vagytok az én vitéz magyarjaim, kergesétek el ezeket a piperkőcöket”. A magyarokat nem kellett biztatni. Égtek a harci vágytól s két világrész hősének jelenléte felvillanyozta őket és annak tudatában, hogy ők képviselik most a magyar fajnak minden büszkeségét, olyan hévvel vetették magukat az ellenséges vadászokra, hogy azok az ottani zömre (mintegy két zászlóaljra) vonultak vissza. A magyarok vakmerősége az ellenség számbeli növekedésével még inkább fokozódott és egyik szárnyukon az „idegen légióval” rohamot rohamra indítottak a két zászlóaljból, 4 lövegből és 2 lovasszázadból álló ellenséges tömeg ellen. Bár ezek a rohamok a nagy számbeli aránytalanság következtében nem sikerültek, az ellenség mégis — tetemesebb erőt gondolva maga előtt — megállott és előnyomulását csak egy óra múlva tudta folytatni.

Ekkor a magyarok válságos helyzetbe kerültek; egy 12 főből álló csoport hősi önfeláldozása árán azonban sikerült a légió zömének a támadó ellenséges lovasszázadokat oldalba támadni s szuronnal, puskatussal, rettenetes kézitusában megszalasztani őket; ennek következménye az ellenséges gyalogság újbóli megállása volt. A légiót ezután felváltották, mivel holtakban és sebesültekben állományának egyharmad részét elvesztette. A vitézségükért névszerint felsorolt tiszteken kívül, a légió kiváló magatartása az alábbi hivatalos közleményekből tűnik ki:

Éber dandártábornok, naplójában dícsérően emeli ki a magyar gyalogosok és huszárok teljesítményét.

Türr október 6-i jelentésében így nyilatkozik: „a magyar légió folytonos, félelem nélküli előretörése, nem törődve az

ellenség sűrű ágyú- és puskatüzével, ismételt lovasrohamai-
val, példát mutatott az összes többi csapatoknak.”

Garibaldi alábbi kijelentése pedig minden magyar szívet büszkeséggel tölthet el: „Szép volt látni, amint Magyarország veteránjai, gyakorlótéri rendben és nyugalommal mentek a tűzbe; rettenthetetlen elszántságuk nem kevésbé járult hozzá az ellenség visszavonulásához.”

A Bourbon-hadsereg, miután támadása teljes kudareccal végződött, kénytelen volt a Volturno folyó mögé visszavonulni. A folyó mentén egészen október 25-ig kisebb-nagyobb csatározások folytak, amikor végre Garibaldi átkelt rajta és megkezdte az általános előnyomulást, hogy kezét nyujtsa az Abruzzókból leereszkedő szárd hadseregnek. Garibaldi és II. Viktor Emánuel október 26-án a teanoi úton (Capuától északnyugatra) találkoztak és ezzel befejeződött az északi és déli hadsereg egyesülése. Ez egyúttal a hadjárat befejezése is volt s ennek következtében a magyar légiót október 30-án visszaszállították Nápolyba.

Itt folyt le október 31-én, nagy katonai díszpompa és egyéb ünnepek között, a magyar légió zászlószentelése. A két zászlót szicíliai úrinők hímezték. Jelen volt Türr István, Teleky László és sok magyar tiszt. A zászlóanyai tisztséget Pallavicini örgrófné vállalta. Az egyik zászlót a gyalog osztag kapta, a másik a huszároké lett.

Az ünnepek alatt több beszéd hangzott el, többek között Garibaldi a következő beszédet intézte a magyar légióhoz: „A hálás Olaszország nevében, hős társaitok kiontott vérének jutalmául átadom nektek ezt a két zászlót. Ezek a Ti szokásaitokat fogják követni és mindig győzelemre fognak vezetni. Olaszország önállósága és szabadsága Magyarországgal szorosán össze van kötve. Éljen Magyarország!”

Türrnek izzó hazafias, a magyar szabadságot és hazát éltető szavai után, a légió tagjai letették az esküt, majd Garibaldi megszemlélté a légiót és a következő szavakkal fordult a katonaságot körülálló néptömeghez: „Nápolyiak! Ma nagy és szép napot ünnepelünk. Nagy és szép, mert újból megerősíti azt a testvéri köteléket, mely Olaszországot Magyarországhoz fűzi és a szabad népeket jelképezi. A szabad olaszok ezt sohasem felejtetik, nem szabad és nem is fogják elfelejteni.”

A légiót azután november 5-én Casertába helyezték, ahol az Éber-dandár többi részével egyesülve, 12-ig maradt. Mint-hogy a hosszú pihenés következtében, az állandó harchoz szokott Garibaldisták között a fegyelmetlenség és rendetlenség jelei kezdtek mutatkozni, az egyes alakulatokat a környező falvakban kis csoportokban helyezték el; a magyar

légió Nolába került. Itt november 15-én kapta azt a rendeletet, hogy ezentúl fegyelmileg az olasz hadügyminisztériumnak rendelik alá, míg közigazgatásilag továbbra is a 15. hadosztálytól függ. Ezt a rendelkezést a déli (Garibaldi-) hadsereg felosztása, azaz annak az északi olasz hadsereggel való egyesítése magyarázza meg.

IV.

A légio a déli hadseregből az északiba való átmenet alatt (1860 nov.—1862 aug. 16.).

Garibaldi fent vázolt nápolyi hadjárata, valamint a Piemont-Szárd királyságnak 1860. évi vállalatai Umbriában és a Markákban, Ausztria elleni újabb hadjárat lehetőségét hozták felszínre. Cavour gróf, ki 1860-ban újra átvette a szárd királyság sorsának irányítását, hatalmas méretű, Ausztria ellen irányuló, terv végrehajtásán dolgozott és újra összeköttetést kezdett az olaszországi magyar menekültek vezéreivel. Cavour elfogadta Kossuth feltételét, azaz, hogy egy Ausztria elleni háború esetén Magyarország ügye az egész tervnek fontos részét fogja alkotni és hogy Szardínia királya Magyarország nélkül nem fog Ausztriával külön békét kötni. Cavour tervének értelmében elhatározták a magyar légio újjáalakítását Olaszországban, titkos szerződés kötését a szerb Mihály vajdával és az oláh Cuza Sándor herceggel a magyar hadjárat előkészítésére. Elhatározták továbbá ennek a célnak érdekében, hogy mindennemű hadianyagot és pénzt hocsátanak a magyar komité rendelkezésére (s hogy Dalmáciát és Horvátországot fellázítják Ausztria ellen.

A szerbekkel és oláhokkal való titkos szerződés megkötésére Klapkát küldték ki. Klapkának csak késedelmes és sok viszontagsággal járó utazás után sikerült Jassyba érkeznie, ahol 1861 január 8-án a fenti értelemben nagyfentosságú katonai és politikai szerződést hozott létre. De Klapkának lassú útja, a fegyverszállítmányoknak a törökök általi lefoglalása, de legfőképen Cavournak 1861 június 6-án bekövetkezett halála miatt, a nagystílu és valószínű következményeiben messzeható terv nem volt végrehajtható.

*

1860 november 8-án Garibaldi, Nápolyban, II. Viktor Emánuel kezébe tette le diktátori hatalmát. A hadseregek egyesítését nyomon követte Itália egyesítése. Azonban a hadseregek egyesítése nem ment olyan simán, és az a Garibaldi-

ták között fennálló különböző politikai árnyalatok miatt s a sok kalandor természet érzékenységre való tekintettel, 1862 márciusáig tartott, amikor az úgynevezett déli hadseregből, a fent érintett tervek szerint csak a magyar légió maradt meg. Ennek az átmeneti időszaknak kellemetlenségei, úgy szervezeti, mint fegyelmi téren, súlyos következményekkel jártak a légió keretén belül, és valóságos zendülést okoztak.

A légió ebben az időszakban gyarapodott. Állománya 1861 augusztus 23-án 61 tisztből, 910 főnyi legénységből és 246 lóból állott. A magyarokon kívül, kisebb számban, németek, olaszok, szlávok, lengyelek, görögök és franciák is léptek be. A légió teljesen szétszórva, Nápolytól keletre Salerno, Nola környékén volt elhelyezve.

*

1861-ben kezdődött Délolaszországban a Bourbon-párt szította bandamozgalom, melyet az olaszok „brigantaggio”-nak = rablóvilágnak neveznek. Ez a bandamozgalom a legkülönbözőbb érdekek (személyi, bosszú, rablás, fosztogatás, tudatlanság, helyi érdekek stb.) képviseléből származott és egész Délolaszországot állandó guerillaharcok színhelyévé tette. A bandák ereje némelykor a 2000 főt is elérte; egymástól teljesen függetlenül harcoltak, tagjaik kegyetlenek, ravaszok és a betyárok minden csínjával megáldott fickók voltak; vezéreik pedig sokszor az illető vidék legtekintélyesebb személyiségeiből kerültek ki. Az olasz kormány a bandák megfékezésére kénytelen volt, a rendes hadsereg felhasználásával, valóságos irtóháborút indítani, hogy az annyi vér árán elért egységet megszilárdítsa.

A magyar légiót szintén alkalmazták, és 1861 áprilistól 1862 augusztusig szerepeltették a bandák elleni harcokban. A sok, kis részletütközetből említésre méltók:

1861 július 10-től Montefalcione-nál (Avellino mellett, Nápolytól keletre) Girczy őrnagy parancsnoksága alatt 3 gyalogszázad (300 honvéd) és 120 huszár négy napig tartó véres harcban semmisítette meg a környéket valóságosan uralma alatt tartó bandát. 4 tiszt és 16 ember kapott vitézségi érmet és dícsérő elismerést.

1862 január-februárban Ruvonál (Baritól nyugatra) az 1. sz. magyar vadászszázad, Halász százados parancsnoksága alatt, az ottani bandákat szórta széjjel.

1862 június 16-tól július 22-ig Amalfi (Sorento-tól nyugatra) és Avellino környékén néhány magyar gyalogszázadból és huszárokból álló különítmény teljesen kiirtotta a bandákat. Amalfi lakosságára egy kisebb magyar osztag bátor fellépése olyan mély hatással volt, hogy miután a városba

betört fölényes számú banda megfutott, a magyarokat nagy ünneplésben részesítették. Az ottani magyar parancsnokot, Reinfeld őrnagyot, díszpolgárrá és patriciussá választották, a város megmentéséért pedig emlékérmét adományoztak neki.

*

Miután Garibaldi 1860 novemberében visszalépett, a légió-
nak a rendes hadsereg keretébe történt beosztása, a normális békeülethez való visszatérés kényszerűsége, a magyaroknak csalódást és kiábrándulást hozott. Garibaldi Magyarország felszabadítását jelképezte s most, az ő távozásával, elvesztették azt a reményüket, hogy Ausztria ellen harcolhassanak. A hazai tüzhelytől való hosszú távollét keserűsége, a jobb jövő utáni türelmetlen sóvárgás is alkalmassá tették a lelkeket a felforgató eszmék befogadására. A különböző politikai befolyások (Garibaldisták, monarchisták, köztársaságiak, Mazzini követői) kikezdték a magyar légiót is. Több vezető magyar tiszt valóságos pártvezérnek csapott fel. A piemonti kormány zárkózottsága sem igen tetszett a magyaroknak, ellene és az „ellenséges” olasz nép ellen, lázító beszédeket lehetett hallani. A legénység több ízben megtagadta az engedelmességet előljáró parancsnokainak.

Az olasz kormány és a magyar komité erről a hangulatról a légió parancsnoksága útján értesült. A rend helyreállításával Türr Istvánt bízták meg, aki az olasz hadseregben mint aktív tábornok szolgált. Türr 1861 május elején érkezett Nocera-ba, ahol akkor a légió zóme volt. Ekkor azonban a rendetlenség már olyan nagy arányokat öltött, hogy Türr intézkedései⁵ nem voltak elégségesek a mótely kiirtására. Az új parancsnok, Ihász ezredes, se volt elég erőskezű.

Ebben az időben kezdődött a légió egyes alakulatainak felhasználása a bandák elleni harcban. Az olasz kormány azt remélte, hogy ezekben a harcokban a gyenge elemek lassanként elpusztulnak és a megmaradtak erkölcsi értéke újra megerősödik. A magyarok már természettől igen jó harcosok; karddal, puskával felszerelve, ellenséggel szemben mindig vitéz katonák, de ha a harcot szellemi és testi pihenés követte, akkor külső befolyások iránt igen érzékennyé váltak. Különösen azért, mert hazájuktól távol voltak, nagyon érezték a testvéri szeretet, ápolás és nagyrabecsülés hiányát. A magyar katona belső lelki világa a büszkeség, gyöngédség, a hevesesség és lágyság, katonai szívósság és szellemi kalandozás vegyü-

⁵ Negyven tisztnak, köztük a légió parancsnokának, Sréter ezredesnek és az idegen nemzetiségűeknek azonnali eltávolítása, valamint szigorú fegyelmi büntetések kimérése.

léke. Így azután magukra hagyatva, idegen országban szét-szórva, erkölcsileg mint jobban süllyedtek és csak arra vártak, miként szabadulhatnak ki kellemetlen helyzetükből.

1862 áprilisában Petiti tábornok hadügyminiszter a sok rossz hír⁶ hallatára a légió átszervezését vette tervbe. Ekkor azonban már késő volt. Minthogy a magyar légió tagjai nem voltak kötelesek a királynak megesküdni és rendes katonai szolgálati időre se voltak kötelezve, nemcsak a felforgató elemek, hanem a jók is, tömegesen kezdték kérni a szolgálatból való elbocsátásukat. Az olasz kormány nem tartotta őket vissza és tisztességesen ellátta az ilyen módon szabadságoltakat. Ugyanekkor, Garibaldinak 1862 július 7-én történt újbóli szicíliai partraszállása növelte a zavart és szétzüllést. Garibaldi 3000 önkéntessel elindult Róma ellen. Kiadta a jelszót: „Róma vagy a halál.” A magyarok szemében ez egy Ausztria elleni újabb kirohanással volt egyenlő; a szabad Magyarországra való visszatérés újbóli lehetősége lebegett szemök előtt. A légióban több összeesküvés történt, az összeesküvők augusztus 3-án és 4-én több csoportban megszöktek, hogy Garibaldihoz csatlakozhassanak. Ezek az események nagyon fájdalmas benyomást keltettek és felidéztek a nápolyi katonai parancsnok haragját, aki alá a légió tartozott s aki a magyar légió maradványának a nápolyi tartományokból való azonnali elszállítását javasolta.

Bár a történetek súlyos és katonai szempontból feltétlenül elítélendő események voltak, meg kell jól érteni azokat az okokat, amelyekből származtak: politikai szenvedélyek, hiábavaló várakozás, a vezérek és az olasz kormány túlnagy türelme, a szervezés és a fegyelmi rendszabályok körüli huza-vona, az állomáshelyek elszórtsága, a különleges alkalmazás, de főleg a szolgálati eskü hiánya és az akkori idők láza. A valódi magyar évezredes becsületes hagyománya az, hogy hű marad esküjéhez; ellene nem vét, és bármely halálos veszélynek, szenvedésnek, lelki gyötrődésnek aláveti magát, csakhogy esküjét megtarthassa. Azoknak az időeknek légkörében valami olyan csodás varázslat, láz és vonzalom uralkodott, amely a fegyelmezett rendes olasz hadsereget is meg-ingatta. Csak így történhetett, hogy bár II. Viktor Emánuel kormánya a Róma ellen nyomuló Garibaldi feltartóztatását rendelte el, utóbbi egész Calábrián akadály nélkül tört keresztül és csak 1862 augusztus 28-án sikerült őt, harc árán, megadásra kényszeríteni. Hogy lehessen tehát minden gondolkodás nélkül a magyar légionáriusokat elítélni, akik nem voltak a rendes hadseregbe osztva, se eskü, se szerződés nem kötötte

⁶ Szókések napirenden voltak.

őket és akiket a közös mult dicsősége Garibaldihoz fűzött? Azért akartak Garibaldival egyesülni, mert benne vélték Magyarország felszabadítóját. Hogy magyar parancsnokaikkal szemben vétkeztek, azzal magyarázható, hogy lelkükben mindenekfelett a magyar haza szeretete élt, ragyogott, tehát amit elkövettek, szerintük nem volt kihágás, mert a haza felmagasztalásával önmagukat magasztalták fel.

Petiti olasz hadügyminiszter rendeletére a légió maradványait Piemontba kellett elszállítani. A légionáriusokat először lefegyverezték, ami kisebb összeütközésekre adott ugyan alkalmat, de általában rendben folyt le. Augusztus 13-án Salernóban 748 embert szállítottak hajóra, köztük 45 tényleges és 58 beosztott magyar tisztet. A szállítmány augusztus 16-án érkezett Genuába, onnan vasúton Alessandriába. A légionáriusokat rendetlenségek és kihágások elkerülése végett olasz katonák őrizték.

V.

A légió Piemontban (1862 augusztus 16—1863 április 12.).

Az olasz kormány a légió átszervezésével Türr tábornokot bírta meg, akinek erre vonatkozó tervét az 1862 november 9-én kelt olasz királyi rendelet jóváhagyta. E szerint a „magyar segédlégió” tisztjei, valamint legénységi állományú egyénei úgy kötelezettségek, mint előnyök dolgában, a rendes olasz hadseregével azonos elbánásban fognak részesülni; a katonai büntetőtörvényeket, továbbá a fegyelmet és alárendeltséget szabályozó valamennyi egyéb rendeletet hasonlóan fogják alkalmazni. A tisztek részére különleges előléptetési és rangsorolási szabályt állapítanak meg. A legénység szolgálati ideje 1 év. A kormány a légiót bármikor feloszlathatja, amikor is a szabadságolt egyéneket $\frac{1}{2}$ —1 évi fizetéssel fogják elbocsátani.

A légió egy dandárt alkotott; összeállításra ez volt:

Vezérkar (26 tiszt, 26 főnyi legénység).

Gyalogság, még pedig 1 honvéd gyalogzászlóalj (tisztán magyarokból állott).

1 vadász-zászlóalj (magyarok, németek, lengyelek).

1 szerb-horvát század.

Lovasság: 2 huszárszázad.

• Tüzérség: 1 hegyiágyús üteg, 4 löveggel.

Egy zászlóalj létszáma 600, a horvát-szerb század 150 főből, a huszárszázad 148, az üteg 179 főből állott. A honvéd- és vadászzászlóalj nemzetiszínű zászlót, a huszárok hasonló

lovass zászlót kaptak. A légió egész állománya: 72 tiszt, 1805 altiszt és közember volt. Parancsnok Telkessy József ezredes volt, akit azonban már 1862 november 25-én Földváry Károly ezredes váltott fel. A rangsorolás megállapítására, olasz tábornok elnöklete alatt, magyar tisztekből álló bizottságot jelöltek ki. A bizottság által összeállított táblázat 1863 február 9-én készült el, és magába foglalta csaknem az összes, 1860 óta Olaszországban katonáskodó, magyar tiszteket rangsorban feltüntetve.

Az újjászervezés 1862 december 9-én fejeződött be. A lovasság lovait, a tüzérség lövegeit és a szükséges felszerelési anyagot csak 1863. év folyamán kapta meg. A légió begyakorlásánál az olasz szabályzatot használták magyar vezénylőszóval, a szerb-horvát századot horvátul vezényelték. Katonai közigazgatás, számvevőség stb. szintén az olasz hadseregéhez hasonlóan volt szervezve. A tisztek és a legénység fizetése az akkori időkhöz viszonyítva igen jó megélhetést biztosított. Ezredes évi fizetése 6600 lira, százados 2500 lira, hadnagy 1600 lira. A magasabb törzsaltiszt napi 2 lirát, a közlegény napi 40 centesimot kapott.

A ruhára vonatkozó szabályok 1863 február 3-án készültek el. Nagyjában az olasz hadsereg egyes fegyvernemeinek ruháját használták, egyes változásokkal, melyek a magyar jelleg megadásához szükségesek voltak. A honvéd gyalogság ruhája általában kékszínű, főve az olasz kepi, kék atilla, feszes magyar nadrág, piros vitézkötéssel. A vadászok ruhája olyan, mint a honvédeké, azonban a főveg, a paszományozás és a zsinorozás olyan, mint az olasz bersagliereké. Huszárok: kék atilla, szürke nadrág, piros színű díszítések, fekete csákó, piros forgóval. Tüzérség: gesztenyeszínű zubbony, szürke nadrág, gesztenyeszínű sapka; díszítés vörös.

A honvédek az olasz gyalogsági puskával és szuronnal, a huszárok karddal és lovassági pisztollyal, a tüzérek karddal voltak felfegyverezve.

Újabb összeesküvés.

Alig volt a légió ilyenformán újjászervezve, máris rendbontó jelenségek mutatkoztak. A főleg politikai természetű izgatás közvetlenül az emigráció vezetőségéből indult ki, mely hazafias türelmetlenségében nemcsak Olaszországot, hanem egész Európát is lángba szerette volna borítani a magyar ügy érdekében. Az Itália végleges és teljes egyesítése érdekében kifejtett Mazzini-tanoknak és Garibaldista ezernékek beszívása fokozta a lelkek nyugtalanságát.

A Kossuth körül tömörülő emigránsok nem voltak egy-

ségesek, Klapka, Türr más-más irányt képviseltek. Minthogy ezek a légió tisztjeivel szoros kapcsolatot tartottak fenn, ott is izgatni kezdtek egyik vagy másik irányban. A Svájceban tartózkodó Frigyesly (?) emigráns őrnagy irányítása alatt összeesküvés jött létre: ebben a két huszárszázad és a gyalogság egy része vett részt. A tisztek a legénységet csapattesteik elhagyására kezdték izgatni; azt ígérték, hogy elvezetik őket Lengyelországba, onnan pedig haza Magyarországra.

Az összeesküvés azonban még idejekorán az előljáró olasz hadosztályparancsnokság tudtára jutott. A hadügyminiszter parancsára az izgató elemeket azonnal lefogatták; a légió alakulatait, a tűzértség kivételével, április 11-én Piemontból a Markákba szállították. A parancsnokság és a gyalogság Anconába, a huszárok Senegalliába kerültek.

VI.

A légió a Markákban. (1863 ápr. 12—1865 jún. 22.)

Fájdalmasan esalódtak azok, akik az összeesküvés vezetőinek megbüntetésétől és a megmételtyezett helyekről való eltávolításától a légió fegyelmének megerősödését várták. A légió különleges politikai testületté változott, melyet most hiába esatoltak rendes olasz hadseregbeli alakulatokhoz. A szigorú katonai fegyelmet nem tudták többé helyreállítani. Mindjárt az új állomáshelyekre való érkezés után megkezdődtek a szökések. Tisztek és altisztek megtagadták az engedelmességet, zendülések, személyes összecsordulések csaknem napirenden voltak. A megindult erkölcsi bomlást se az olasz katonai hatóságok által ismételten elrendelt vizsgálatok, se a légió parancsnokának — Földváry ezredesnek — szigorúsága nem tudták feltartóztatni. Ez az állapot 1865 júniusáig tartott, amikor a létszám 39 tisztre és 562 emberre zsugorodott, úgyhogy az egyes alosztályok alig állottak 30 főből. Újabb gyökeres orvoslás volt szükséges; a hadügyminiszter rendeletére a légióba belépőket 2 évi szolgálatra kötelezték és az egész alakulatot megint más vidékre, ezúttal az Abruzzokba, helyezték át.

VII.

A légió az Abruzzokban (1865 jún. 22—1866 júl. 9.).

Minthogy a légió teljes feloszlását mégis meg akarták akadályozni, a kormány elhatározta, hogy az Abruzzokban dülő bandamozgalmak letörésére fogja felhasználni azt. Remélték, hogy az állandó, fáradságos, veszélyes szolgálat-

ban az összetartozás és testvéri szellem érzése talán fel fog támadni. 1865 június 22-én a huszárokat Chietibe, a többi Pescarába szállították (Adria partvidéke). A hegyi úteg állandóan Piemontban volt.

Az újabb bandaellenes harcok 1865 októberében kezdődtek. Ezzel a légió fennállásának újabb korszaka nyílt meg, mely igen fáradságos, állandó felriasztásokkal telt, idegfeszítő napokból állott. A harcokat rövid, gyors és heves, rajtaütésszerű összeütközések jellemezték. Itt nem a szám, hanem a személyes bátorság, kezdeményező szellem, a veszély és a fáradság megvetése döntött. A magyarok lelki betegségekükből kigyógyultak és azokká lettek, aminőknek természetes tulajdonságaik következtében lenniök kellett: igen jó harcosok, telve lendülettel, merészek, erős bajtársi szellemtől áthatva. Vetélkedtek egymással és kitüntetésre vágytak.

A légió dicséretes magatartása kitűnik Griffini tábornoknak, a Chieti-i hadosztály parancsnokának 1866 május 15-én kelt s a nápolyi katonai parancsnokhoz intézett jelentéséből: „A csekélyszámú magyar légió nagyon fontos szolgálatot tesz. A bandák által annyira sanyargatott tartomány közbiztonságán a legkielégítőbb módon őrökdi. A légió lovas osztiga a Rivisondoli-i olasz királyi lovas század szolgálatát is ellátta, és nemcsak hogy teljes mértékben megfelelt, hanem mindent nagy pontossággal hajtott végre.”

A légió állománya, a bandaharcok befejezése után, 1866 június 30-án 35 tiszt, 470 altiszt és közember és 112 ló volt.

VIII.

A légió az 1866. évi hadjárat alatt.

Midőn az olasz király 1866 június 20-án Ausztriának a háborút megüzente, az olasz hadügyminiszter és Kossuth azonnal arra gondoltak, hogy a magyar légiót a csatatérre küldik. Azonban ekkor már ismeretesssé vált az a hangulatváltozás, mely 1849 óta mostanig Magyarországon végbement, azaz a magyarok kezdtek az osztrákokkal egyezkedni; továbbá a magyar ezredek legnagyobb részét az osztrák hadvezetőség a poroszok ellen vonultatta fel és így a magyar légiónak az olasz harctéren való felhasználása nem szerzett volna a célnak megfelelő számú magyar szökevényt. A légió pedig, állománya csekélységénél fogva nem képviselt olyan nagy harci értéket, hogy akár politikai, akár katonai szempontból érdemes lett volna háborúba vinni.

Ezért az olasz kormány, a magyar komité bevonásával, a poroszokkal kezdett tárgyalni; néhány emigráns magyar

tisztet Berlinbe küldöttek a poroszoknál levő magyar hadifoglyoknak egy poroszországi magyar légióba való tömörítése céljából. Így sikerült is Németországban kb. 1170 magyar katonát összegyűjteni. Ugyanekkor az olaszországi légiót a haretérhez közelebb, Bolognába szállították.

A haretéri események azonban olyan rohamosan követték egymást, hogy fenti terv végrehajtására nem volt elegendő idő. Július 20-án Poroszország és Ausztria fegyverszünetet kötött s ezzel a magyarok összes vérmes reményei halomra dőltek.

IX.

A légió végleges feloszlata.

Az 1866 augusztus 23-án Prágában kötött békeszerződés, III. Napoleon politikai beavatkozása, az 1866 október 3-án létrejött osztrák-olasz békekötés, valamint Magyarország új politikai irányzata, meggyőzte a magyar emigráns tábor vezéreit arról, hogy ügyük elveszett és most már az olaszországi magyar légió további fenntartása nemcsak lehetetlen, hanem céltalan is.

Kossuth 1866 augusztus 20-án kelt levelében igyekezett az olasz hadügyminisztert arra bírni, hogy ha már a légiót fel kell oszlatni, legalább a békeszerződésben biztosítsanak összes honfitársainak amnesztiát és az olasz kormány hasson oda, hogy a légióból elbocsátandók úgy erkölcsileg, mint anyagilag legnagyobb támogatásban részesüljenek.

Mindez a légió tagjai között mély levertséget idézett elő. Elhatározták, hogy inkább önként fogják kérni a szolgálatból való elbocsátásukat. Az olasz hadügyminiszter, igazi bajtársi érzéstől áthatva, késleltette a feloszlató rendelet kiadását. Így történt, hogy 1867 januárban már az összes magyar tisztet és katonákat, saját kérelmükre, miniszteri rendelettel elbocsátották. A légió megszűnte után jelent csak meg, 1867 január 23-án, a feloszlatast elrendelő olasz királyi leirat. Az utolsó paranesnok a légió két zászlóját a turini királyi fegyvertárban helyezte el, ahol azok mai napig is láthatók.

A légió megszüntetése olasz részről nagy tapintattal történt. A magyar katonák pedig hálások voltak a tapasztalt jóindulatért és meleg érdeklődésért; elbocsátásuk alkalmával az összes tisztet kiváltságos bánásmódban részesültek, ami az akkori idők, a politikai viszonyok között és Olaszország nehéz pénzügyi helyzetében nagyon rokonszen-

ves cselekedet volt. A magyarok méltóságteljesen fogadták a légió feloszlatását; azok a bomlasztó jelenségek, melyek a vég közeledtével más katonai szervezeteknél mutatkoztak, itt ezúttal elmaradtak.

X.

A megváltozott magyarországi közszellem és Magyarország politikájának teljesen más irányba terelődése volt a légió megszüntetésének oka. Az olasz kormány 1849 után tisztában volt Magyarország változott magatartásával; különösen jól volt értesülve Deák Ferenc szándékáról és véleményéről. Már az 1866. évi háború előtt tudták, hogy Magyarország, Deák vezetése alatt, nagy lépésekkel halad az osztrákokkal való kibékülés és megegyezés felé. Olaszország megértette, hogy egy itáliai magyar katonai alakulat Itáliában nem volt többé ütőkártya Ausztria ellen, hanem Magyarországnak ártó szerv. Ilyet tovább is fenntartani képtelenség, mert azt jelentette volna, hogy testvérek harcoljanak testvéreik ellen. Kossuth is megértette a változást és 1866. évi emlékirataiban írja, hogy akkoriban az osztrák-magyar dualizmus már a levegőben volt.

Hogy Olaszország 1865- és 66-ban a magyar légiót mégis fenntartotta, az nem annyira számításból és érdekből, mint inkább érzelmi szempontból, a magyar emigránsok és a légió tagjai iránti előzékenységből, a múlt iránti hódolat jeléül történt.

1866 a magyar emigránsok álmait semmisítette meg. Kossuth és társai teljesen le voltak sujtva. Megértették, hogy ők többé Magyarország sorsának irányításánál nem jöhetnek számításba.

Bizonyos, hogy a légionáriusokat kevésbé érte volna fájdalmasan a légió elmulása, ha az olasz érdek miatt történt volna; azonban a sors a legnagyobb fájdalmat juttatta nekik osztályrészül: saját hazájuk tagadta meg leghűbb fiait.

*

A magyar légionáriusok fő jellemvonása a bátorság, mély érzés és lovagias gondolkodás volt. Szép férfiak, csinosak, elnyűtt ruhájukban is jó benyomást keltők. Ingatag lelkek, kalandos hajlandósággal, messze országokat bejárni vágyók, éneket, zenét és szerelmet szomjazók. Telve emlékekkel, honvággyal, asszonyt, lovat, kardot, nemes cselekedet, szép egyenruhát szeretők, hősiességre készek, mind

olyan tulajdonságok, melyekkel az olasz népet könnyű volt meghódítani.

Az olaszság 1848-tól 67-ig annyira megszerette a magyarokat, hogy mindaz ami magyar, szép lovaggal, nemes és hős huszárral volt azonos; szerették a magyarokat, mint egy vitéz és szerencsétlen ország fiait, mely Velencéhez és Lombardiához hasonlóan, bátor fiait az osztrák hadsereg számára volt kénytelen odaadni.

Ez a „magyar“ áramlat olyan erős volt, annyira mélyen hatolt az olasz nép lelkébe, hogy azt hitte, Magyarország mindenkor természetes szövetségese fog maradni Ausztria ellen. A magyar katonák megbecsülése és tekintélye olyan mély gyökeret vert az olaszok szívében, hogy még akkor se veszett ki, amikor a magyar katonák, az 1915—18-i világháború alatt, a legborzasztóbb helyeken és pillanatokban, mint dühös ellenségek állottak szemben az olaszokkal, a Habsburgoknak tett hűségesküjükhöz makacsul ragaszkodva.

Ha az egykori magyar légió, ily sikeresen és hosszú-életű propagandát tudott kifejteni, akkor mint hazája ügyének buzgó harcosa méltó elismerést érdemel.

Szakraida István.